
РОЗДІЛ IV. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.736

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.54>

ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ НОРМ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Бутирський А.А.,
доктор юридичних наук, професор,
суддя Господарського суду Чернівецької області
ORCID: 0000-0002-3225-7017

Бутирська І.А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0002-6827-9939

Бутирський А.А., Бутирська І.А. Особливості застосування норм Господарського процесуального кодексу України у справі про банкрутство.

У статті досліджено особливості застосування норм Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) у справах про банкрутство. Наголошено, що Кодекс України з процедур банкрутства (КУЗПБ) є матеріально-процесуальним нормативно-правовим актом, тоді як ГПК України – суто процесуальним актом. Це призводить до розмежування регулювання процедурних аспектів, внаслідок чого у випадку наявності прогалин у КУЗПБ застосовуються норми ГПК України. Водночас акцентовано, що навіть норми ГПК України не завжди охоплюють всі процесуальні питання, що обумовлює певні проблеми у правозастосуванні.

Авторами проаналізовано практичні проблеми, що виникають у зв'язку з застосуванням окремих норм ГПК України у справі про банкрутство, зокрема питання зупинення відокремлених проваджень у справі про банкрутство, оцінку грошових вимог кредиторів, підтверджених рішенням третейського суду, та підвищений стандарт доказування щодо обґрунтування вимог кредиторів. Увага акцентується на специфіці застосування преюдиційності судових рішень у справах про банкрутство. Зокрема, авторами підкреслено, що суди мають право поставити під сумнів навіть грошові вимоги, підтверджені рішенням суду, яке набрало законної сили, але виключно у виняткових випадках, що зумовлює необхідність додаткового обґрунтування таких вимог кредитором із застосуванням підвищеного стандарту доказування.

У статті також розглянуто проблематику визнання правочинів недійсними у процедурі банкрутства та наголошено, що хоча цей інструмент покликаний наповнити ліквідаційну масу, він водночас є засобом відновлення правового порядку у відносинах між кредиторами та боржником. Встановлено, що рішення третейського суду не є самостійною підставою для звільнення кредитора від доказування обставин, на яких ґрунтуються його грошові вимоги, що узгоджується з останньою судовою практикою.

Таким чином, проведене авторами дослідження підкреслює необхідність адаптації норм ГПК України до специфіки процедур банкрутства, враховуючи конкурсний характер провадження, підвищені стандарти доказування, а також врахування останньої практики Верховного Суду України.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, господарське судочинство, господарський процес, відокремлене провадження, зупинення провадження, спір про право, Кодекс України з процедур банкрутства.

Butyrskyi A.A., Butyrskaya I.A. Peculiarities of applying the provisions of the Economic Procedural Code of Ukraine in bankruptcy proceedings.

The article examines the peculiarities of applying the provisions of the Economic Procedural Code of Ukraine (EPC of Ukraine) in bankruptcy cases. It is emphasized that the Code of Ukraine on Bankruptcy

Procedures (Bankruptcy Code) is a substantive and procedural legal act, while the EPC of Ukraine is purely a procedural act. This leads to a division in the regulation of procedural aspects, resulting in the application of the EPC of Ukraine in cases where there are gaps in the Bankruptcy Code. At the same time, even the provisions of the EPC of Ukraine do not always cover all procedural issues, which gives rise to certain problems in law enforcement practice.

The authors analyze practical problems that arise in connection with the application of certain provisions of the EPC of Ukraine in bankruptcy cases, in particular, the issue of suspension of separate proceedings in bankruptcy cases, the assessment of creditors' monetary claims confirmed by arbitral awards, and the application of an increased standard of proof regarding the substantiation of creditors' claims. Special attention is paid to the specifics of applying the principle of *res judicata* in bankruptcy cases. In particular, the authors emphasize that courts have the right to question even monetary claims confirmed by a court decision that has entered into legal force, but only in exceptional cases, which necessitates additional substantiation of such claims by the creditor using an increased standard of proof.

The article also addresses the issue of recognizing transactions as invalid in bankruptcy procedures, emphasizing that although this tool is intended to replenish the liquidation estate, it is also a means of restoring the legal order in the relations between creditors and the debtor. It has been established that an arbitral award is not an independent basis for exempting a creditor from proving the circumstances underlying their monetary claims, which is consistent with the latest judicial practice.

Thus, the research conducted by the authors highlights the need to adapt the provisions of the EPC of Ukraine to the specifics of bankruptcy procedures, taking into account the competitive nature of the proceedings, the increased standards of proof, as well as the latest practice of the Supreme Court of Ukraine.

Key words: bankruptcy, insolvency, economic proceedings, economic process, separate proceedings, suspension of proceedings, dispute over rights, Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures.

Постановка проблеми. Розгляд справ про банкрутство здійснюється відповідно до положень Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) та норм Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), при цьому застосування положень ГПК України здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених КУЗПБ.

КУЗПБ є матеріально-процесуальним нормативно-правовим актом, а ГПК України – суто процесуальним нормативно-правовим актом, тобто процесуальні норми знаходяться у різних законодавчих актах і у випадку відсутності правового регулювання правовідносин у КУЗПБ, ми застосовуємо норми ГПК України. Але навіть і ГПК України іноді не дає відповіді на всі процесуальні питання. Наприклад, і у КУЗПБ, і у ГПК України відсутні процесуальні строки розгляду скарг на дії арбітражного керуючого, або ж заяв про покладення субсидіарної відповідальності на керівника боржника тощо.

Така ситуація призводить до необхідності підлаштування принципів і норм ГПК України до правовідносин банкрутства, про що і піде мова у нашому дослідженні.

Стан дослідження проблематики. Серед науковців, які обрали предметом своїх досліджень актуальні питання розгляду справ про банкрутство, слід відзначити: О. Беянович, О. Бірюкова, І. Вечірка, Л. Грабован, М. Гурина, В. Джуня, В. Дутку, Ю. Кабенюк, Я. Левшину, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузу, В. Радзивілюк та інших. У працях цих вчених всебічно досліджуються різні інститути права неспроможності (банкрутства), проте в частині процесуальних особливостей розгляду справ про банкрутство все ще залишається ряд проблемних питань, що потребують дослідження.

Метою статті є розкриття особливостей та проблемних аспектів застосування норм ГПК України у справі про банкрутство.

Виклад основного матеріалу. Якщо якесь питання напямку не врегульовано КУЗПБ або ГПК України, то для його вирішення слід аналізувати дані нормативно-правові акти у їх системі та на підставі цього робити той чи інший висновок [1, с. 177]. Застосування норм ГПК України у справі про банкрутство у певних випадках відрізняється від звичайного застосування норм процесуального закону, що обумовлено специфікою інституту банкрутства. Наприклад, розглядаючи позов в межах справи про банкрутство (відокремлене провадження), суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство боржника, не повинен обмежуватися дослідженням доказів, наданих заявником та іншими учасниками провадження (матеріали позовного провадження), але має в силу особливостей природи банкрутства надавати оцінку заявленим вимогам з урахуванням дослідження усієї сукупності доказів, в тому рахунку і тих, що містяться в матеріалах справи про банкрутство боржника.

За загальним правилом, провадження у справі про банкрутство юридичної особи не підлягає зупиненню (ч. 17 ст. 39 КУЗПБ). Дане правило стосується виключно юридичної особи і справи в ціло-

му. Якщо ж мова йде про зупинення відокремленого провадження (наприклад, розгляд заяви про покладення субсидіарної відповідальності на керівника боржника), то таке зупинення є можливим (у випадку призначення судової експертизи), а головним є те, щоб така зупинка не обмежувала дії учасників справи про банкрутство в межах, передбачених КУЗПБ.

Детального розгляду потребує питання зупинення провадження у справі про банкрутство до припинення перебування учасника справи у складі Збройних сил України (далі – ЗСУ) та в інших, утворених відповідно до закону, військових формуваннях, що переведені на воєнний стан.

Так, Верховний Суд у постанові від 11 березня 2025 року у справі № 904/4027/22 вказав наступне: «Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у випадках перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції. Зупинення провадження у справі – це тимчасове припинення судом вчинення процесуальних дій під час судового розгляду із визначених у законі об'єктивних підстав, які перешкоджають подальшому розгляду справи і щодо яких неможливо передбачити їх усунення. У даній справі суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що документами, які підтверджують призов військовозобов'язаних на військову службу під час мобілізації, крім військового квитка, можуть бути: довідка про призов військовозобов'язаного на військову службу, видана військовим комісаріатом або військовою частиною, а для резервістів – витяг із наказу або довідка про зарахування до списків військової частини, які видаються військовою частиною. Однак, виходячи зі змісту п. 3 ч. 1 ст. 227 ГПК України процесуальний закон пов'язує необхідність зупинення провадження у справі з фактом перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції» [2].

Отже, для вирішення питання про зупинення провадження недостатньо самого факту введення воєнного стану і формального перебування сторони у складі ЗСУ, оскільки не кожен структурний елемент в складі ЗСУ переведений на воєнний стан, тобто виконує бойові завдання у зоні бойових дій. До того ж необхідним є надання учасником справи письмового наказу по особовому складу про зарахування на військову службу.

Системний аналіз статей 1, 8, 34, 39 КУЗПБ свідчить про те, що правовими підставами для відкриття провадження у справі про банкрутство є:

- наявність грошового зобов'язання боржника перед кредитором, строк виконання якого сплив на дату звернення кредитора до суду;
- відсутність між кредитором та боржником спору про право стосовно заявлених вимог;
- до підготовчого засідання суду вимоги кредитора (кредиторів) боржником у повному обсязі не задоволені.

Таким чином, встановлення факту відсутності спору про право щодо вимог ініціюючого кредитора є обов'язковою умовою для відкриття провадження у справі про банкрутство боржника. Поняття «відсутність спору про право» слід тлумачити як відсутність будь-яких сумнівів чи невизначеності щодо визначення сторін зобов'язання, його предмета, підстав виникнення та розміру боргу, структури заборгованості, а також строків, у які має бути виконане відповідне зобов'язання, та інших істотних умов.

Необхідно зауважити, що суд не наділений на стадії розгляду заяви ініціюючого кредитора правом дослідження та оцінки укладених правочинів на предмет їх фіктивності або на предмет наявності обставин, які свідчать про те, що такі правочини є фраздаторними (фіктивними), оскільки положеннями КУЗПБ прямо передбачено «інструменти» (стаття 42, частина друга статті 61 КУЗПБ тощо), які надають учасникам провадження у справі про банкрутство можливість оскаржити такі правочини або притягти винних осіб до відповідальності за їх вчинення та мінімізувати негативний вплив як на окремих учасників провадження у справі про банкрутство, так і на таке провадження в цілому вже після його відкриття (постанова Верховного Суду від 04 березня 2025 року у справі № 908/334/24) [3].

Грошові вимоги кредиторів до боржника у межах провадження у справі про банкрутство можуть бути обґрунтовані первинними бухгалтерськими та договірними документами (зокрема, угодами, товарними накладними, рахунками, актами приймання-передачі виконаних робіт тощо), які підтверджують наявність між сторонами цивільно-правових зобов'язань та існування відповідної заборгованості боржника. Або ж такі вимоги можуть базуватися на рішенні відповідного юрисдикційного органу, до компетенції якого віднесено вирішення такого спору (рішення суду).

Часто на практиці постає питання про дійсність правочинів, на яких ґрунтуються грошові вимоги кредиторів. Для протидії зловживанням у цій сфері в КУЗПБ передбачено інститут визнання

правочинів недійсними у процедурі банкрутства (неплатоспроможності), який, як відзначається у науковій літературі, можна розглядати не лише у площині досягнення мети – наповнення ліквідаційної маси та погашення вимог кредиторів, а як правовий механізм поновлення прав кредиторів і відновлення правового порядку за рішенням суду у відносинах між кредиторами, які мають легітимні очікування щодо задоволення своїх вимог у процедурі банкрутства (неплатоспроможності), та боржником, у зв'язку із недобросовісною поведінкою останнього, яка проявляється у намаганні уникнути виконання своїх зобов'язань [4, с. 64]. Проте постає питання, чи можна піддавати сумнівам грошові вимоги кредиторів, які підтверджені судовим рішенням, яке набрало законної сили.

Так, наявність рішення суду свідчить про безспірність грошових вимог кредиторів, яка не підлягає сумніву (преюдиційність судового рішення). Проте, у справі про банкрутство застосування такої норми ГПК України (ст. 75) має свої особливості. Зокрема, якщо у сторін справи про банкрутство виникають мотивовані сумніви щодо обґрунтованості вимог кредитора, то на останнього покладається обов'язок підвищеного стандарту доказування задля забезпечення перевірки господарським судом підстав виникнення таких грошових вимог, встановлення їх розміру, характеру та моменту виникнення цих зобов'язань.

Отже, заборгованість боржника перед кредитором, яка підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили, може ставитися під сумнів господарським судом під час розгляду заяви кредитора з грошовими вимогами виключно у виняткових випадках. Водночас саме у цих випадках є необхідність у додатковому доведенні кредитором обґрунтованості своїх безспірних вимог первинними документами з урахуванням «підвищеного стандарту доказування».

Якщо ж вимоги кредитора ґрунтуються на рішенні третейського суду, то у попередньому засіданні суд не обмежується лише констатацією факту існування такого рішення, а перевіряє його обґрунтованість, що зумовлено наступним.

Частиною 4 ст. 75 ГПК України унормовано, що обставини, встановлені рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом.

Водночас ч. 8 ст. 75 ГПК України визначає, що обставини, встановлені, зокрема, рішенням третейського суду, підлягають доказуванню в загальному порядку при розгляді справи господарським судом.

Аналіз наведених приписів ст. 75 ГПК України свідчить про те, що для господарського суду під час розгляду справи (вирішення певного спору чи розгляді заяви у справі про банкрутство) преюдиційний характер мають обставини, встановлені рішенням суду в господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, натомість обставини, встановлені у мотивувальній частині рішення третейського суду, підлягають доказуванню в загальному порядку.

Отже, рішення третейського суду не є самостійною підставою для звільнення кредитора від доказування обставин, на які він посилається в обґрунтування своїх грошових вимог до боржника. Обставини, встановлені таким рішенням, підлягають обов'язковому доказуванню у загальному порядку під час розгляду господарським судом справи про банкрутство (постанова Верховного Суду від 12 березня 2025 року у справі № 903/347/24) [5].

Одним з основних завдань провадження у справі про банкрутство є задоволення сукупності вимог кредиторів неплатоспроможного боржника.

Процедура банкрутства, за своєю природою, є конкурсним процесом, ключовою ціллю якого є забезпечення пропорційного та справедливого задоволення вимог усіх кредиторів боржника, який став неплатоспроможним. Відтак, однією з головних цілей провадження у справі про банкрутство є досягнення максимально можливого рівня задоволення кредиторських вимог.

Водночас, процедури банкрутства мають строковий характер. У справах про банкрутство часто має місце ситуація, коли справи тривають понад 10 років і з часом кредитори втрачають інтерес до справи, що зумовлено об'єктивними обставинами (ліквідація кредитора, відсутність майна у банкрута тощо). У зв'язку із наведеним виникає питання, що робити із такою справою, оскільки КУЗПБ не передбачає таку підставу для закриття провадження у справі про банкрутство, як втрату інтересу у кредиторів до справи.

Відповідно до положень КУЗПБ, ліквідатор зобов'язаний вчинити певний комплекс заходів у межах ліквідаційної процедури. Крім того, передбачено перелік документів, які додаються до звіту ліквідатора та підлягають розгляду судом під час засідання, що підсумовує проведення ліквідаційної процедури, із залученням кредиторів (комітету кредиторів). Після завершення всіх необхідних дій ліквідатор подає до суду звіт та ліквідаційний баланс. При цьому на ліквідатора покладається обов'язок здійснити весь можливий комплекс заходів для якомога більш повного виявлення майна

боржника, а дії ліквідатора мають бути прозорими та не викликати жодних сумнівів у їх добросовісності та належності.

Процедура банкрутства є особливим видом провадження, що має власну специфіку, яка проявляється як у складі учасників такої справи, так і в характері їх процесуальних прав та обов'язків, обумовлених природою правовідносин, пов'язаних із неплатоспроможністю. Ця процедура відрізняється від загального позовного провадження застосуванням спеціальних механізмів захисту прав учасників, специфікою процедурних етапів, складу сторін та інших процесуальних особливостей.

Кредитор, беручи участь у справі про банкрутство, повинен виконувати не формальну, а активну роль, оскільки КУЗПБ надає йому широкий спектр прав та інструментів впливу. Зокрема, кредитор має право звертатися до суду із заявами про оскарження правочинів боржника, подавати скарги на неправомірні дії або бездіяльність арбітражного керуючого, а також ініціювати визнання недійсними угод, укладених із порушенням порядку проведення аукціонів. Використовуючи свої повноваження, кредитор зобов'язаний діяти своєчасно, послідовно та у межах передбачених законом процедур.

Отже, у межах провадження у справі про банкрутство кредитор, користуючись наданими йому законом правами, не може покладатися виключно на дії ліквідатора у частині оскарження правочинів або вжиття заходів щодо виявлення та повернення майна боржника. Як особа, яка має безпосередній інтерес у максимальному задоволенні своїх грошових вимог до боржника, кредитор повинен виявляти належну обачливість, активно контролювати хід провадження та забезпечувати належний захист своїх прав та інтересів.

Якщо ж кредитори не приймають активної участі у справі про банкрутство, зокрема не приймають участь у відповідних судових засіданнях; не ініціюють питання щодо скликання зборів кредиторів у відповідному складі для вирішення тих чи інших питань у даній справі (в тому числі щодо кандидатури арбітражного керуючого для виконання повноважень ліквідатора у справі про банкрутство та/або прийняття рішення щодо подальшого розгляду справи) тощо, то це свідчить про відсутність зацікавленості у кредиторів у найефективнішому вирішенні справи.

У такому випадку, для забезпечення принципів розгляду справи впродовж розумного строку незалежним та безстороннім судом та гарантування правової певності кредиторів, провадження у справі про банкрутство підлягає закриттю відповідно до загальних процесуальних норм (пункт 2 частини першої статті 231 ГПК України) – з причин відсутності предмету спору та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка відповідно до статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України (Постанова Верховного Суду від 10 грудня 2024 року у справі № 5/1046) [6].

Висновки. Таким чином, особливості застосування окремих норм ГПК України у справах про банкрутство обумовлені специфікою процедури банкрутства, в якій поєднуються матеріально-правові та процесуальні елементи. КУЗПБ як спеціальний закон містить прогалини у регулюванні окремих процесуальних аспектів, що зумовлює необхідність звернення до норм ГПК України. Однак таке застосування має супроводжуватися врахуванням особливостей провадження у справі про банкрутство, метою якого є не лише задоволення вимог кредиторів, а й збереження балансу інтересів усіх учасників справи та досягнення загальної мети – відновлення платоспроможності боржника або рівномірне задоволення вимог кредиторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дутка В.В. Процесуальні особливості розгляду справ про банкрутство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 176–178. URL: http://lsey.org.ua/10_2023/41.pdf (дата звернення: 14.04.2025) DOI: 10.32782/2524-0374/2023-10/41.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 11 березня 2025 р. у справі № 904/4027/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125768903> (дата звернення: 14.04.2025).
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04 березня 2025 р. у справі № 908/334/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125804580> (дата звернення: 14.04.2025).
4. Кабенюк Ю. Визнання правочинів недійсними у процедурі неплатоспроможності фізичної особи. *Право України*. 2022. № 7. С. 63–76. DOI: 10.33498/loiu-2022-07-063.
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12 березня 2025 р. у справі № 903/347/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125983115> (дата звернення: 14.04.2025).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 10 грудня 2024 р. у справі № 5/1046 *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125983115> (дата звернення: 14.04.2025).